

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана К.Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетине караштуу филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д. 10.24.699 диссертациялык кеңешти, эксперттик комиссиянын А.К. Мырзалымбекованын «Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясы» деген темада 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине берген

КОРУТУНДУ ПИКИРИ

1. Диссертациялык кеңеште корголо турган кандидаттык иштин адистикке тиешелүүлүгү.

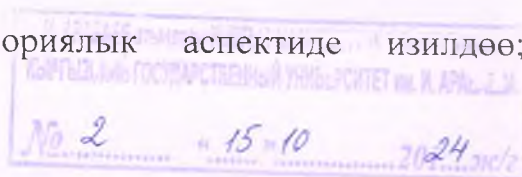
Мырзалымбекова Айчүрөк Кадыралиеванын “Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясы” аттуу диссертациясы диссертациялык кеңештин багытына туура келет. Диссертациялык изилдөөдө каралган маселелер, иштин мааниси жана мазмуну 10.02.20 – тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистигинин профилине ылайыктуу.

Диссертация киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмесинен турат. Жалпы көлөмү 165 бетти түзөт. Ар бир баптын соңунда жыйынтык чыгарылган. Иштин мазмунун чагылдырган киришүү жана корутунду бөлүмдөрүндө каралган маселелер жеткиликтүү илимий чагылдырылып берилген.

2. Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясын салыштырып изилдөө болуп саналат.

Бул максатка жетүү үчүн төмөнкүдөй милдеттер коюлган:

Этиш системаларын салыштыруу менен байланышкан контрастивдик лингвистиканын маселелерин илимий-теориялык аспектиде изилдөө;

Функционалдык грамматикадагы этиштин категориясын лингвистикалык табиятын чагылдырган маселелерди илимий-теориялык аспектиде изилдөө; Англис жана кыргыз тилдериндеги өткөн чактарды функционалдык салыштырмалуу аспектиде иликтөө; Англис жана кыргыз тилдериндеги учур чактарды функционалдык-салыштырмалуу аспектиде талдоо; Англис жана кыргыз тилдериндеги келер чактарды функционалдык-салыштырмалуу аспектиде изилдөө.

3. Изилдөөнүн актуалдуулугу. Бир нече факторлор менен шартталат: Англис жана кыргыз тилдериндеги чак формаларынын татаал түзүлүшү жана көп түрдүүлүгү; Этиш чактарынын түзүлүшүнүн жана семантикасынын асимметриялуулугу; Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясынын структурасында көптөгөн лакуналардын жана интерференттик кубулуштардын болушу; Англис жана кыргыз тилиндеги чак формаларынын жкалды жана айырмалуу касиеттерин аныктоо кыргыз мектеп окуучуларынын жана студенттеринин баяндоочтун ар кандай формаларын жакшы өздөштүрүү процессинде абдан маанилүүлүгү, бул изилдөөнүн темасынын, объектисинин, предметинин актуалдуулугун көрсөтөт.

Диссертациянын темасынын илимий программалар (долбоорлор) жана илимий изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иштин темасы Кыргыз Республикасынын УИАнын Чыңгыз Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун илимий-изилдөө ишинин тематикалык планына киргизилген.

4. Илимий жыйынтыктары.

4.1. Иштин диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарга жооп бере турган жаңылыгы.

Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясына салыштырма типологиялык талдоо жүрүзүлдү; Эки тилдеги чак формаларында жана алардын семантикасындагы дал келбеген учурлар жана асимметриялар

көрсөтүлдү; Салыштырылып жаткан этиш чактарынын жалпы касиеттеринин англис жана кыргыз тилдериндеги көрүнүштөрү аныкталды жана сүрөттөлдү. Кыргыз тилдүү аудиторияда англис тилиндеги этиштин чактарын рационалдуу өздөштүрүүдө колдонулган методикалык көрсөтмөлөр жана ыкмалар сунушталды. Ошондой эле англис жана кыргыз тилиндеги этиштин чактарын сабыштырып изилдөө төмөнкү этаптардан турат: Адегенде англис тилиндеги этиштин чак формаларын чагылдырган мисалдар келтирилет; андан кийин англис тилиндеги архимграммаларды жана дифференциялоочу граммемаларды аныктайбыз; кыргыз тилиндеги этиштин чак формасын чагылдырган мисалдарды келтиребиз; кыргыз тилиндеги этиштин чактарынын мазмунундагы архиграммаларды, дифференциялоочу граммемаларды аныктайбыз; англис жана кыргыз тилдериндеги этиш чактарынын категориялыкүсемантикалык структуралары салыштырылат; англис жана кыргыз тилиндеги этиштин чак формаларын функционалдык-семантикалык талаанын борборуна жана перифериясына (четине) жайгаштырылган.

4.2. Диссертацияга берилген ар бир илимий натыйжанын (жобонун) жана тыянак, корутундунун негизделүү жана тастыкталуу даражасы.

Коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1-жобо. Англис жана кыргыз тилдериндеги этиштин чак категориясы татаал түзүлүштө, ошондой эле алардын окшоштуктары жана айырмачылыктары бар, ошондуктан бирдиктүү функционалдык өңүттөн атайын салыштырма-типологиялык изилдөөнү талап кылат.

2-жобо. Салыштырылган тилдерде этиштин чак категориясындагы белгилөө жана белгиленүү катышы системалуу эмес, алардын асимметриясын жана функционалдык айырмачылыктарын англис тилинде этиштин 16 чак формасынын жана кыргыз тилинин 9 чак формасынын мисалында көрсөтүүгө болот.

3-жобо. Убакыт объективдүү универсалдуу кубулуш. Ар кандай тилдердеги этиш чактарынын формалары жалпы маани жана касиеттерге ээ. Англис жана кыргыз тилдеринин мисалдарын колдонуу менен чактардын формалык айырмачылыктары анын мазмунуна, табиятына жана өзгөчөлүгүнө олуттуу таасир этпей турганын көрсөтүүгө болот. Ошентип, эки тилде формаларынын функционалдык эквиваленттүүлүгү оңой аныкталат.

4-жобо. Салыштырылып жаткан эки тилдеги этиштин чак формаларынын окшоштуктарынын дал келүүсүн жана айырмачылыктарынын дал келбестигин комплекстүү аныктоо лингвометодика үчүн үн маанилүү жана кыргыз аудиториясында англис тилинин этиштин чак категориясын окутуу процессин рационалдуу уюштурууга мүмкүндүк берет.

4.3. Теориялык жана колдонмо багыттагы маселелерди чечүүгө изилдөөдөн алынган натыйжалардын наркы

1-жободогу англис жана кыргыз тилдериндеги этиштин чак категориясы татаал түзүлүштө, ошондой эле алардын окшоштуктары жана айырмачылыктары бар, ошондуктан бирдиктүү функционалдык өңүттөн атайын салыштырма-типологиялык изилдөөнү талап кылары белгиленет.

2-жободогу салыштырылган тилдерде этиштин чак категориясындагы белгилөө жана белгиленүү катышы системалуу эмес экендиги алардын асимметриясын жана функционалдык айырмачылыктарын англис тилинде этиштин 16 чак формасынын жана кыргыз тилинин 9 чак формасынын мисалында көрсөтүүгө болот деп аныктайт.

3-жободогу убакыт объективдүү универсалдуу кубулуш. Ар бир тилдеги этиштин чактарынын формалары жалпы мааниге жана касиетке ээ. Англис жана кыргыз тилдеринин мисалдарын колдонуу менен чактардын формалык айырмачылыктары анын мазмунуна, табиятына жана өзгөчөлүгүнө олуттуу таасир этпей турганын көрсөтүүгө болот. Ошентип, эки тилде чак

формаларынын функционалдык эквиваленттүүлүгү оной аныкталат. Аталган аныктама колдоого татырлык.

4-жободогу салыштырылып жаткан эки тилдеги этиштин чак формаларынын окшоштуктарынын дал келүүсүн жана айырмачылыктарынын дал келбестигин комплекстүү аныктоо лингвометодика үчүн маанилүү жана кыргыз аудиториясында англис тилинин этиштин чак категориясын окутуу процессин рационалдуу уюштурууга мүмкүндүк берет. Бул жобо методологиялык аспектиде актуалдуу.

4.4. Квалификациялык белгилерге дал келиши.

1. Диссертациянын жыйынтыктарынын мүнөзү.

1.2. Илимий чөйрөсүнө жана темасына жараша өлкөнүн экономикасы үчүн олуттуу мааниге ээ илимий жактан жаңы негизделген техникалык, экономикалык же техникалык иштеп чыгууларды түшүндүрүү.

2. Диссертациянын жыйынтыктарынын жаңычылдык деңгээли.

2.1. Жыйынтыктары жаңы деп эсептелет.

3. Диссертациянын жыйынтыктарынын баалуулугу.

3.1. Жогору.

4. Диссертациянын темасынын пландуу изилдөөлөр менен байланышы.

4.1. Тема тармактык программага, илимидер академиясынын же мекеменин тематикалык планына кирет.

5. Прикладдык мааниси бар диссертациянын жыйынтыктарын пайдалануу деңгээли.

5.1. Тармактын масштабында.

6. Прикладдык мааниси бар диссертациянын жыйынтыктарын кеңири пайдалануу боюнча сунуштар.

6.1. Кеңири пайдаланууну сунуш кылат.

5. Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси

Изилдөөнүн материалдары жана жоболору кыргыз аудиториясы үчүн англис тилинин грамматикасы боюнча окуу китебин жазууда керектүү курал боло алат, жогорку окуу жайында англис жана кыргыз тилдеринин салыштырма типологиясы боюнча лекцияларды окууда колдонулат; ошондой эле изилдөөнүн тыянактары жогорку окуу жайларында чет тилдер факультеттеринин бакалавр жана магистратура программаларында курстук жана жыйынтыктоочу квалификациялык иштерди жазууда илимий-теориялык булак боло алат.

6. Диссертациянын негизги жоболору, натыйжалары жана корутундуларынын жарыяланышы, тастыкалышы. Изилдөөнүн мазмунун чагылдырган макалалар жергиликтүү жана чет элдик басылмаларда жарык көргөн. Алар төмөнкүлөр:

1. **Мырзалымбекова, А. К.** Особенности взаимодействия языка и культуры [Текст] / Мырзалымбекова А.К. // Вестник КГУСТА №3 (29) - 2010. - С.271-273
1. Мырзалымбекова, А. К. Языковые стереотипы в традиционном описании [Текст] / Мырзалымбекова А.К. // Вестник КГУСТА №3 (29) - 2010. - С.282-285
2. Мырзалымбекова, А. К. Речевое поведение языковой личности [Текст] / Мырзалымбекова А.К. // Вестник КГУСТА №2 (29) 2011 г.
<https://arch.kvrlibnet.kg/uploads/kgusta%20%20MYRZALYMBEKOVA%20%20A.K..pdf>

3. **Мырзалымбекова, А. К.** Проблемы вербоцентрической теории глагола [Текст] Мырзалымбекова А.К. // Вестник КРСУ 2021 год, том 21, № 10, С. 87-91. <http://vestnik.krsu.edu.kg/archive/170/7090>

4. **Мырзалымбекова, А. К.** Основные проблемы сопоставительного языкознания [Текст] Мырзалымбекова А.К. // Вестник Кыргызстана № 2(5)2023 г. С. 52-57. [http://vestnik.kg/admin-admin/fotogalere/1708921258%202\(2\)%202023.pdf](http://vestnik.kg/admin-admin/fotogalere/1708921258%202(2)%202023.pdf)

5. **Мырзалымбекова, А. К.** Обсуждение проблем функциональной грамматики [Текст] Мырзалымбекова А. К. // Вестник Кыргызстана № 2 (5) 2023. С. 57-62. [http://vestnik.kg/admin-admin/fotogalere/1708921258%202\(2\)%202023.pdf](http://vestnik.kg/admin-admin/fotogalere/1708921258%202(2)%202023.pdf)

7. **Мырзалымбекова, А. К.** Английское настоящее неопределённое время (the present indefinite tense) и соответствующие ему функционально Кыргызские глагольные времена [Текст] Мырзалымбекова А.К. // Известия ВУЗов Кыргызстана No 5 2023 г. С. 277-280. <http://sciencejournal.kg/media/Papers/ivk/2023/5/%D0%98%D0%92%D0%9A%2023%20277-280.pdf>

8. **Мырзалымбекова, А. К.** Будущее неопределённое время (the future indefinite tense) в английском языке и соответствующие ему кыргызские глагольные времена [Текст] Мырзалымбекова А.К. // Известия ВУЗов Кыргызстана 2023. С. [journal.kg/media/Papers/ivk/2023/5/%D0%98%D0%92%D0%9A%2023%20277-283. http://science-280.pdf](http://sciencejournal.kg/media/Papers/ivk/2023/5/%D0%98%D0%92%D0%9A%2023%20277-283.pdf)

9. **Мырзалымбекова, А. К.** Обсуждения результатов сопоставительного исследования английских и кыргызских глагольных времен с позиции теории перевода [Текст] Абдраева А.Т. Мырзалымбекова А.К. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана №2, 2024. С. 351-355. https://cloud.mail.ru/attaches/17276345721621186563%3B0%3B1?folder-id=0&xemailaichu_aup%40mail.ru&cvgf

10. **Мырзалымбекова, А. К.** Сопоставление английских и кыргызских глагольных времен с позиций лингвистической методики [Текст] Абдраева А.Т. Мырзалымбекова А.К. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана С. №2, 2024. 355-360. https://cloud.mail.ru/attaches/17276345721621186563%3B0%3B1?folder-id=0&x-email-aichu_aup%40mail.ru&cvgf=f

7. **Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.**

Авторефератта диссертациянын негизги мазмуну кыскача чагылдырылган. Автореферат негизинен диссертацияга шайкеш келет.

8. Диссертациялык иштеги айрым мүчүлүштүктөр.

1. 1-баптын 1.5.параграфында кыргыз тил илиминдеги салыштырма-грамматикалык изилдөөлөр боюнча маалыматты кеңейтүү керек. Мисалы, Д.Козуевдин докторлук диссертациясын да кошуп, анализ жасап коюу керек. Анткени бул иш да англис жана кыргыз тилдеринин грамматикасына арналып, предикация кубулушу, чак категориясы, мезгил түшүнүгү кенен берилген.

2. У.Камбаралиеванын «Темпоральная категоризация в концептуальной картине мира» деген докторлук диссертациясы да бул кандидаттык диссертация үчүн кыргыз тилиндеги чак категориясын мүнөздөп жазууда баалуу материал боло алат. Аталган иш менен да таанышууну сунуштайм.

3. Иштин темасына «функционалдык жана грамматикалык өзгөчөлүктөрү» же «функционалдык-семантикалык өзгөчөлүктөрү» деген сөздү кошуп коюу керек. Анткени иш функционалдык да, грамматикалык да аспектиде жазылган. Бирок темасында белгиленген эмес.

4. Иште англис тилиндеги мисалдардын кыргызча которулушу которулушу маанилик жана стилсикалык жактан туура эмес берилген. Оңдош керек. Мисалы: *Бул жумада биз утурумдук саат ондон баштап иштеп турабыз.* Түшүнүксүз сүйлөм. Мындай сүйлөмдөр иште абдан көп берилген.

5. 63-бетте мисал туура эмес которулган.

6. Шилтемелер менен бир кылка берилиши керек. Илимий эмгектер чарчы кашаа менен берилүүсү шарт. Мисалы, Жакыпов, жапаров ж.б.

7. Кыргыз тилинин грамматикасы боюнча терминдер текст ичинде өзгөчөлөнүп берилсе жакшы болмок (курсив же кара менен боелуп). Мисалы, *арсар келер чак, татаал учур чак* ж.б.

8. 4-жобону кайра карап чыкса жакшы болмок. Кыргызчага которулган авторефератындагы 4-жобонун стилин ыкка келтирүү керек.

9. Англис тилиндеги чак категориясын изилдеген илимий эмгектер каралган эмес. Бул иш англис тилинин грамматикасы боюнча жазылып жаткандан кийин англис изилдөөчүлөрүнүн илимий-теориялык иштеринин болушу абзел.

10. К.Тыныстановдун кыргыз тилиндеги чак категориясы боюнча жазган илимий пикирлерин да колдонсо иштин мазмуну дагы арта түшмөк.

9. Илимий ишке жетектөөчү мекеме.

К. Тыныстанов атындагы Ысык – Көл мамлекеттик университети, Чет тилдер кафедрасы. Дареги: 720000, Кыргыз Республикасы, Каракол шаары, Абдрахманов көчөсү, 103.

10. Диссертанттын диссертациялык иши үчүн сунушталган маселе жана расмий оппоненттери:

1-чи расмий оппонент. Козуев Дурус Исакбаевич - филология илимдеринин доктору, К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин англис тили кафедрасынын профессорунун м.а.

Эмгектери:

1. Козуев, Д. И. К вопросу об изучении порядка слов в английском и кыргызском языках [Текст]: Д. И. Козуев // Вестник Бишкекского государственного университета. –Бишкек, 2023. – No 1(63). – С. 102-105.
2. Kozuev, D. I. Structural And Semantic Characterization Of English Asyndetic Complex Sentences [Текст]: Д. И. Козуев // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences EpSBS. European Publisher. – 2021. vol.107. – P. 877-884.
3. Kozuev, D. I. Structural-Semantic Features Of English And Kyrgyz Complex Sentences With Adverbial Clauses [Текст]: D. I. Kozuev // International Conference on Social and Cultural Transformations in the Context of Modern Globalism (SCTCMG 2021). EpSBS. European Publisher. vol. 117. – P. 871-878.

4. Kozuev, D. I. Structural and semantic characteristics of English complex sentences with object clauses [Текст]: Д. И. Козуев // *XLinguae*. – 2021. – Т. 14. No 2. – P. 207-214.

2-чи расмий оппонент. Зулпукаров Капар Зулпукарович - филология илимдеринин доктору, Ош мамлекеттик университетинин орус тили жана салыштырма тил илими кафедрасынын профессору, Ош мамлекеттик университетинин лингвистикалык изилдөөлөр институтунун директору.

Эмгектери:

1. Зулпукаров, К.З. On the Reflexes of the Ancient Root “But” [Foot] in Nostratic Languages [Текст] / К.Зулпукаров, С.М.Амиралиев // *Advances in Science, Technology and Innovation*

Part F1589. – 2023. - С. 521-527

2. Зулпукаров, К.З. On the Etymology of the Kyrgyz Names of Dwelling and Family from the Point of View of the Theory of Linguo-Regional Unity of the Altai and Chinese Peoples [Текст] / К.Зулпукаров, С.М.Амиралиев, А.К.Зулпукарова // *Advances in Science, Technology and Innovation*. Part F1589. – 2023. - С. 491-497.

3. Зулпукаров К.З. Макрокомпаративистика: новое в изучении славянских и тюркских языков [Текст] / К.Зулпукаров, А.К.Зулпукарова, В.Б. Суркеева // *Научные доклады высшей школы*. – Москва, 2023. – С.10-20.

4. Зулпукаров К.З., Амиралиев С.М. Синтез как метод описания языка (вопросы казуологии, синологии, алтаистики и ностратики) [Текст] / К.З. Зулпукаров, С.М. Амиралиев. – Бишкек, 2021. – 748 с.

5. Зулпукаров К.З. Национальная специфика фразеологизмов с цветовым компонентом на примерах белого и черного цвета (на материале немецкого и кыргызского языков) [Текст] / К.Зулпукаров, Г.А.Бексултанова. – Санкт-Петербург: СПбГЭУ, 2019. – С. 124-129.

11. Диссертацияны Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиянын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү “Жобосунун” талаптарына ылайык келиши.

Мырзалымбекова Айчүрөк Кадыралиеванын “Англис жана кыргыз тилдериндеги чак категориясы” аттуу темадагы диссертациялык иши КР ЖАКтын кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарга жооп берет.

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин алдындагы филология илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча түзүлгөн Д. 10.24.699 диссертациялык кеңеште кандидаттык диссертацияны 10.02.20 - тектештирме-тарыхый, типологиялык жана салыштырма тил илими адистиги боюнча талкууга кабыл алууга сунушталат.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү,
филология илимдеринин доктору, доцент
К.Карасаев атындагы Бишкек
Мамлекеттик университетинин
Кыргыз филологиясы факультетиндеги
Кыргыз жана түрк тилдеринин теориясы
кафедрасынын башчысы

Усамбетов Б. Ж.

КОЛУН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ

КАДРЛАР БӨЛҮМҮНҮН БАШЧЫСЫ
ЗАВЕДУЮЩИЙ ОТДЕЛА КАДРОВ

«15» 10 2024 ж.

АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. К. АРАБАЕВА
ОК ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ